

Гвоздюк Віталій Валерійович,
ад'юнкт відділу докторантури
та ад'юнктури Національної академії
внутрішніх справ

ПРАКТИКА ЄВРОПЕЙСЬКОГО СУДУ З ПРАВ ЛЮДИНИ ЯК ДЖЕРЕЛО ПРАВА ПІД ЧАС ПРОВЕДЕННЯ СЛІДЧИХ (РОЗШУКОВИХ) ДІЙ

Слідчі (розшукові) дії (далі – СРД) завжди потрапляють в поле зору науковців у галузі криміналістики та кримінального процесуального права, адже їх норми є чи не ключовими у кримінальному процесуальному законодавстві України, за допомогою яких можна забезпечити встановлення істини під час досудового розслідування у конкретному кримінальному провадженні. Саме від законності та ефективності їхнього проведення і залежить подальший судовий розгляд кримінального провадження. Тому і ми, не змогли оминати проблематику у контексті загальної теми, вибравши не до кінця з'ясований напрям у ній.

Останнім часом значної уваги набув інститут звернення громадян України до Європейського суду з прав людини (далі – ЄСПЛ). Про це свідчить те, що в період з 2014 по 2017 роки наша держава займала перше місце у кількості поданих заяв серед членів Ради Європи до ЄСПЛ, а в період з 2018 по 2019 роки входила в трійку країн відповідного рейтингу. На нашу думку, така ситуація свідчить про те, що з однієї сторони ЄСПЛ завоював довіру громадян України у питаннях правосуддя, а з іншої, посадові особи органів державної влади не у повній мірі дотримуються вимог законодавства України та не так ефективно унормовують національні норми до імплементованих міжнародних.

Тому, із зазначеного впливає цілком прийнятне та логічне питання: «Чи можна при проведенні СРД уповноваженим особам використовувати та посилались на практику ЄСПЛ як джерело права?»

Так, у 1997 році Україна ратифікувавши Конвенцію про захист прав людини і основоположних свобод (далі – Конвенція) від 4 листопада 1950 року та в подальшому протоколи до неї, визнала компетенцію ЄСПЛ.

Після чого, важливим кроком щодо впровадження механізму виконання та застосування рішень ЄСПЛ і ухвал Європейської комісії з прав людини (далі ЄКПЛ) в межах території нашої держави, було прийнято Закон України «Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини» (далі – Закон) від 23 лютого 2006 року.

Відповідно до ст. 9 Конституції України «чинні міжнародні договори, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, є частиною національного законодавства України». У ч. 2 ст. 19 Закону України «Про міжнародні договори України» від

29.06.2004 року передбачено, що «якщо міжнародним договором України, який набрав чинності в установленому порядку, встановлено інші правила, ніж ті, що передбачені у відповідному акті законодавства України, то застосовуються правила міжнародного договору». З цього є зрозумілим, що при застосуванні та зверненні будь-яким уповноваженим суб'єктом до норм національного законодавства, норми Конвенції та її протоколи матимуть пріоритетне значення щодо інших законів України.

Згідно з ст. 17 Закону «суди застосовують при розгляді справ Конвенцію та практику ЄСПЛ як джерело права» [1]. Буквально, можна ствердити, що національні суди України при розгляді конкретної справи, якщо це можливо та доречно, використовують Конвенцію, протоколи до неї та практику ЄСПЛ посилаючись на їх норми та прецедентні рішення, що виявляється у змісті кінцевого рішення національних суддів.

Все ж таки, у Законі «прямо» не визначено норм, що надають право використовувати Конвенцію та практику ЄСПЛ під час проведення СРД чи інших заходів уповноваженими працівниками правоохоронних органів. Варто відзначити, що пункт «д» ст. 14 розглядуваного Закону визначає, що орган, відповідальний за забезпечення представництва України в Європейському суді з прав людини та координацію виконання його рішень (далі – Орган представництва) надсилає до Кабінету Міністрів України пропозиції щодо забезпечення професійної підготовки з питань вивчення Конвенції та практики ЄСПЛ для суддів, прокурорів, адвокатів, працівників правоохоронних органів, імміграційних служб, інших категорій працівників, професійна діяльність яких пов'язана із правозастосуванням, а також з триманням людей в умовах позбавлення свободи [1]. З цього можна зробити висновок, що знання Конвенції та практики ЄСПЛ стосується не тільки суддів і прокурорів, які повинні застосовувати їх при судовому розгляді, а і правоохоронних органів, які здійснюють досудове розслідування та інших органів України.

Згідно з ч. 3 ст. 19 вищевказаного Закону: «Орган представництва забезпечує постійну та з розумною періодичністю перевірку чинних законів і підзаконних актів на відповідність Конвенції та практиці ЄСПЛ, передовсім у сферах, що стосуються діяльності правоохоронних органів, кримінального провадження, позбавлення свободи» [1]. Тобто в сукупності викладене надає підстави вважати, що правоохоронні органи України можуть застосовувати у своїй діяльності норми Конвенції, протоколи до неї та практику ЄСПЛ.

У ч. 2 ст. 8 Кримінального процесуального кодексу (далі – КПК) України передбачено, що «принцип верховенства права у кримінальному провадженні застосовується з урахуванням практики ЄСПЛ». Відповідно до ч. 1 ст. 9 КПК України «під час кримінального

провадження суд, слідчий суддя, прокурор, керівник органу досудового розслідування, слідчий, інші службові особи органів державної влади зобов'язані неухильно додержуватися вимог Конституції України, цього Кодексу, міжнародних договорів, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, вимог інших актів законодавства», а також згідно з ч. 5 ст. 9 цього законодавчого акту «кримінальне процесуальне законодавство України застосовується з урахуванням практики Європейського суду з прав людини»[2]. Вказане свідчить про те, що усі уповноважені особи правоохоронних органів України під час виконання службових обов'язків у кримінальному провадженні зобов'язані дотримуватися принципу верховенства права та законності. Це означає, що під час проведення СРД уповноважені особи правоохоронних органів зобов'язані керуватися Конвенцією, її протоколами та використовувати практику ЄСПЛ.

Варто відзначити слушну позицію П. Пушкар та Р. Бабанли: «Як положення Конвенції, так і їх тлумачення є універсальними, і якщо ЄСПЛ визнав за певних обставин порушення Конвенції щодо однієї держави, то, слідуючи своїй попередній практиці, використовуючи методологію прецеденту, здійснює аналогічне тлумачення Конвенції і щодо подібних обставин, які виникли в іншій державі. Наведені аргументи ... свідчать про те, що застосуванню в Україні підлягають як рішення ЄСПЛ, ухвалені щодо України, так і рішення, ухвалені щодо інших держав» [3, с. 23].

Переконані, як і національні суди, так і органи державної влади, які уповноважені проводити СРД, негласні слідчі розшукові дії та інші заходи, що передбачені КПК України зобов'язані у своїй службовій діяльності використовувати практику ЄСПЛ, а саме як і рішення ЄСПЛ та ухвали ЄКПЛ постановлені проти України, так і ті, що постановлені проти інших держав.

Висловлене можна обґрунтувати двома основними позиціями:

1. Як закріплено у преамбулі Конвенції, метою її є «забезпечення колективного гарантування певних прав, проголошених у Загальній декларації прав людини». Це означає, що Конвенція направлена на захист загальноприйнятих та основоположних прав і свобод людини, які закріплені у ній, усіх держав, які ратифікували її. Тобто кожна з цих держав погодилась на ті норми, що визначені у Конвенції. Так, як Конвенція є міжнародним договором, то кожна держава на національному рівні самостійно і визначає дію та юридичну силу цих договорів на території своєї країни. Як уже зазначалося, юридична сила міжнародного договору, що ратифікований Верховною Радою України в нашій державі є вищою за національні закони, але нижчою за Конституцію України.

2. Відповідно до абзацу 3, пункту 12 Постанови пленуму Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ № 13 «Про застосування судами міжнародних

договорів України при здійсненні правосуддя» від 19.12.2014 року, «застосування судами Конвенції має здійснюватись з обов'язковим урахуванням практики Європейського суду з прав людини не тільки щодо України, а й щодо інших держав». Так як суди уповноважені використовувати рішення ЄСПЛ та ухвали ЄКПЛ, що постановлені і проти інших держав, то аналогічним є і те, що правоохоронні органи при проведенні СРД також можуть посилатись на них.

Отже, можна зробити висновок, що практика ЄСПЛ (остаточні рішення ЄСПЛ та ухвали ЄКПЛ, що постановленні як проти України, так і проти інших держав) є джерелом права при проведенні уповноваженими правоохоронними органами слідчих (розшукових) дій.

Список використаних джерел

1. Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини: Закон України від 23.02.2006 р. № 3477-IV. Дата оновлення: 02.12.2012. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3477-15> (дата звернення 31.10.2020).

2. Кримінальний процесуальний кодекс України: Закон України від 13.04.2012 р. № 4651-VI. Дата оновлення: 11.09.2020. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text> (дата звернення 31.10.2020).

3. До питання про (не)релевантне застосування практики Європейського суду з прав людини: практичні поради. Громадська думка про правотворення. 2019. № 9 (174). 47 с.

Глушак Юлія Андріївна,

здобувач ступеня вищої освіти бакалавра
ННІ № 3 Національної академії внутрішніх
справ

Науковий керівник: Лісогор В.Г., доцент
кафедри криміналістики та судової
медицини НАВС, кандидат юридичних
наук, доцент

АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ ДАКТИЛОСКОПІЇ

Дактилоскопія являє собою метод ідентифікації людини за відбитками пальців, заснований на унікальності малюнка шкіри.

Під час розслідування кримінальних правопорушень слідам рук приділяється важливе значення, оскільки:

1) контактування руки з яким-небудь об'єктом відбувається переважно долонною поверхнею кисті;

2) на пальцях і долонях рук є папілярні візерунки, відображення яких залишаються на різних поверхнях під час контактної взаємодії;

3) шкіра руки має специфічні властивості.